

שלשתם עצמם, וליקדשי? אלא מוכח שאין עד נעשה דיין!

אמר ליה רב אבא: אף לדידי קשיא לי קושיא זו, ושאלתיה לרב יצחק בר שמואל בר מרתא, ורב יצחק שאלה לרב הונא, ורב הונא לחייא בר רב, וחייא בר רב לרב, ואמר לחו רב: הנח לעדות החדש שהיא עדות דאורייתא, ולכן אין עד נעשה בה דיין (81). וקיום שטרות דרבנן, ולכן בזה הקלו שעד נעשה דיין בעדות זו.

אמר רבי אבא, אמר רב הונא, אמר רב: שלשה דיינים שישבו לקיים את השטר, וקרא ערער על אחד מהן שפסול הוא, ורוצים שני הדיינים האחרים להעיד עליו שכשר הוא, ולצרפו אליהם.

עד שלא חתמו על האשרתא, מעידין עליו שהוא כשר, וחותרם עמהם.

אך משחתמו, אין מעידין עליו, וחותרם — משום שכעת הם נוגעים בעדותם, כיון שגנאי הוא להם שישבו לדון עם עד פסול, ולכן אינם נאמנים.

והוינן בה: ערער דמאי? — כלומר, נגד איזה ערעור נאמנים הדיינים השניים להכשירו?

אי איירי כשיצא עליו ערער דפסול הוא משום גזלנותא, היאך נאמנים הדיינים להכשירו, הרי תרי ותרי נינהו? והיה לנו כב-א לפוסלו מספק (82)?

82. כך פירש רש"י. והקשו התוספות, מדוע פסלוהו מספק, הרי היה לנו להעמידו בחזקת כשרות בספק?

ולכן פירשו התוספות כפירוש ר"ח: שאם קרא הערער קודם שחתמו, וכאו עדים אחרים מן השוק והכשירוהו — חותרם עמהם. כיון שלא התבטל מושב הבי"ד.

אבל אם לא באו העדים המכשירים עד שחתמו, ובשעה שחתמו עדיין היה השלישי בחזקת פסול, אינו יכול לחתום עמהם כיון שכעת כבר התבטל מושב הבית דין. אמנם אחר שיבואו העדים השניים יוכשר מספק, כיון שנעמידהו בחזקתו.

ועל זה הקשתה הגמרא — כיון שתרי ותרי נינהו, ולא נפסל כיון שמעמידים אותו בחזקתו, א"כ איגלאי מלתא למפרע שלא יתבטל מושב הבי"ד?

ואי איירי כשהעידו עליו שהוא עבד, א"כ מעולם לא היה בחזקת כשרות ולכן מספק נפסל,

בפניהם. והקשה הר"ן — הרי אין כאן שלשה שמקבלים את עדותם, ורק אחד קיבלה, ובעדות החודש בודאי שצריך בית דין שיקבלו את העדות?

והעמיד הר"ן — שאף אם עד נעשה דיין, צריכים לצרף עמהם דיין נוסף, ויעיד אחד מהם בפני השלשה, ואח"כ יעיד השני בפני השלשה. אבל אם אין עד נעשה דיין, אין יכול הדיין שהעיד להצטרף ולשמוע את עדות חבירו, ואז צריך להוסיף עוד שני דיינים.

81. ובתוספות הביאו שני טעמים מדוע אין עד נעשה דיין:

א. מכיון שנאמר "ועמדו שני האנשים לפני ה'", ודרשינן — שני האנשים — אלו העדים. לפני ה' — אלו הדיינים. ולכן צריך שתהיה הגדת עדות לפני הדיינים.

ב. כיון שהיו עדות שאי אתה יכול להזימה, משום שהעדים שנעשו דיינים לעולם לא יקבלו הזמה על עצמם.

משום דקאמרי הני — ידעינן ביה דעבד תשובה! ואם כן אינם סותרים את עדות הראשונים, ולכן נאמנים.

אמר רב זירא, הא מלתא שאומר לקמן, מרבי אבא שמייע לי, ואי לאו שהזכירה לי רבי אבא דמן עכו לאחר זמן, שכחתה.

שלשה שישבו לקיים את השטר, ואחרי שהעידו בפניהם, וקודם שחתמו על האשרתא — מת אחד מהם. צריכין למוכתב באשרתא: "במותב תלתא הוינא, וחד ליתוהי". [במושב שלשה היינו, ואחד מת ואיננו], כיון שקיום שטרות בשלשה, ובשטר זה חתומים רק שניים, יבא הרואה לומר שנתקיים שטר זה בשניים, לכן כותבים בשטר שבשעת הקיום היו כאן שלשה.

אמר רב נחמן בר יצחק: ואי כתב ביה — "שטרא דנן נפק לקדמנא בי דינא" [שטר זה בא לפני בית דין], תו לא צריך לכתוב בו

ואי איירי שיצא עליו ערער דפגם משפחה, כגון שאמרו "עבד הוא", מדוע אינם נאמנים משחתמו, והלא רק גלוי מלתא בעלמא הוא, שאינו עבד, ודבר זה הוא מילתא דעבידא לגלויי, ובמילתא דעבידא לגלויי לא משקרי אינשי⁽⁸³⁾.

[ואם תאמר, מכל מקום כיון שנוגעים בעדותם יפסלו, אף על פי שאין חשש משקר, שהרי אפילו משה ואהרן פסולים לעדות משום פסול קורבה, וא"כ אף נוגע יפסל לעדות משום שקרוב הוא אצל עצמו, ואפילו אם אין חשש משקר?]

יש לומר — דהכא כיון שאין צריך אלא גלוי מלתא על יחוסו, אין צריך לדיני הגדת עדות, ולכן נאמנים. רש"י, ועל פי התוספות רי"ד.

ומשנינן: לעולם אימא לך, שיצא עליו ערער דגולנותא, ובכל זאת לא הוי תרי ותרי,

עדים המכחישים זו את זו — הרי אין כאן עדות ממש על כל אחת, אלא שממילא אם ישנה כאן הכחשה הרי מספקא לן מי מהן העידה שקר, ובספק כזה אכן אפשר להעמיד בחזקת כשרות אבל בנידון דידן שיש עדות מפורשת על אדם מסויים שפסול הוא לעדות, ועדות מפורשת שכשר, דבר זה הוי ספיקא דאורייתא, ואין מעמידים אותו בחזקת כשרות.

83. והקשו התוספות: היאך יתגלה שאינו עבד, הרי לעולם תעיד הכת שכנגדם שעבד הוא, ויהיה כתרי ותרי ויפסל מספק? ותירץ התוספות רי"ד — שמדובר כשהכת הפוסלת לא פוסלת בודאי אלא רק מספק, ולכן שייך שתתגלה האמת שאינו עבד בודאי.

והתרי השניים אינם יכולים להכשירו? ומשנינן — שהעידו עליו שהיה גזלן, וחתם, ואח"כ העידו השניים שחזר בתשובה, וא"כ אינו נכשר לעדות למפרע, אלא רק מכאן ולהבא, ובשעה שחתם הרי התבטל מושב הבי"ד, ולכן אינו חותם עמהם. והתוספות רי"ד תירצו על קושיית התוספות — שמכיון שתרי ותרי ספיקא דאורייתא, אין מעמידים בחזקת כשרות.

ויש להקשות עליו, והלא קיימא לן כרב הונא ששתי כיתי עדים המכחישות זו את זו, מעמידים כל אחת בחזקת כשרות ויכולה להעיד בפני עצמה, ומאי שנא מנידון דידן שאין מעמידים בחזקת כשרות? ותירץ הב"ח — שיש לחלק, שבשתי כיתי

אני." נאמנת. כיון שהפה שאסר ואמר אשת איש הייתי, הוא הפה שהתיר ואמר גרושה אני⁽⁸⁴⁾.

ואם יש עדים שהיתה אשת איש, והיא אומרת — "גרושה אני", אינה נאמנת. כיון שכעת ליכא "הפה שאסר", שהרי נאסרה על ידי העדים.

אמרה — "נשביתי בין העובדי כוכבים, וטהורה אני, שלא נבעלתי להם", ואין עדים שנישבית, נאמנת. משום שהפה שאסר הוא הפה שהתיר.

ואם יש עדים שנשבית, והיא אומרת — "טהורה אני", אינה נאמנת.

ואם משנשאת באו העדים, הרי זו לא תבא. ובגמרא יבואר על מה נאמר דין זה.

גמרא

אמר רב אסי: מניין למדנו את דין "הפה שאסר הוא הפה שהתיר" מן התורה?

מצד נדר, ויש אומרים שיש לאדם נאמנות להעיד על עצמו איסור.

ואם כן כל קושיית רבי עקיבא איגר לא שייכת רק אם נאמר שהטעם שאדם נאמן לאסור על עצמו הוא משום נדר, ואם כן הכא הרי לא נדרה לאיסור כיון שאמרה מיד שגרושה היא.

אך אם נאמר שהטעם מצד נאמנות, אם כן אילולי דין "הפה שאסר", לא הייתה נאמנת לומר שגרושה היא, כיון שנאמנת רק לאסור ולא להתיר.

ברם — אפשר לומר שקושיית רבי עקיבא שייכת גם לפי הצד שיש לאדם נאמנות להעיד

"וחד ליתוהי", כיון שאין בית דין פחות משלשה.

ומקשינן: ודלמא יחשוב הרואה שבית דין הצופה הוא שקיימו על ידי שני דיינים, וכדעת שמואל, דאמר שמואל: "שנים שדנו, דיניהם דין, אלא שנקרא ב"ד הצופה", ואם כן עדיין צריך לכתוב בשטר — "וחד ליתוהי", לומר שלא סמכו כאן על דינו של שמואל?

ומשנינן: דאיירי כשכתיב ביה "שטר זה נפק קדם בי דינא דרבנא אשי", שהיה בית דין חשוב, ובודאי לא דן בשניים.

ומקשינן: דלמא עדיין יחשוב הרואה שרבנן דבי רב אשי, כדעת שמואל סבירא להו, ודנו בשניים?

ומשנינן: דאיירי כשכתיב ביה "ואמר לנא רבנא אשי", וכיון שנעשה במצות רב אשי, ודאי שלא נעשה בפחות משלשה.

מתניתין

האשה שאמרה: "אשת איש הייתי, וגרושה

84. הקשה הגאון רבי עקיבא איגר — מדוע נאמנת רק משום דין "הפה שאסר", הלא אף בלא "הפה שאסר" עלינו להתירה, כיון שלא שויא אנפשה חתיכא דאיסורא, והרי הטעם שנאסרת כשאומרת "אשת איש אני", הוא משום ש"שויא אנפשא חתיכא דאיסורא", וכאן כשאמרה מיד — "וגרושה אני", הרי לא שויא אנפשה איסור? והניח קושיא זו ב"צריך עיון גדול".

וכתב על זה ה"קובץ שיעורים" — הרי נחלקו הראשונים מדוע אדם נאמן כש"שויא אנפשה חתיכא דאיסורא", יש אומרים שהטעם

אלא, אין הכי נמי, אין צריך פסוק כדי לומר שנאמן האב להתיר את בתו, וכי איצטריך קרא, לכדרכ הונא אמר רב.

דאמר רב הונא אמר רב: מניין לאב שנאמן לאסור את בתו מן התורה?

שנאמר — "את בתי נתתי לאיש", ומוכח שנתנית הבת תלויה באב, ונאמן לומר שהשיאה, ולאסורה לכל העולם⁽⁸⁶⁾.

ומקשינן: אכתי, מה שהוסיף הפסוק ואמר — "הזה", למה לי? הרי מה שנאמן להתירה לבעלה סברא היא, כדלעיל?

ומתריצין: מיבעי ליה, לכדתני ר' יונה.

שנאמר בפרשת "מוציא שם רע": "את בתי נתתי לאיש הזה לאשה".

ודרשינן: כשאמר "את בתי נתתי לאיש", הרי אסרה לכל העולם, כיון שאין אנו יודעים לאיזה איש נתנה, ומספק הרי היא אסורה לכל העולם.

וכשהוסיף ואמר "הזה", הרי התירה לבעלה, ומוכח שנאמן להתירה כיון ש"הפה שאסר הוא הפה שהתיר"⁽⁸⁵⁾.

ומקשינן: למה לי קרא, והלא סברא היא שנאמן להתירה, כיון שהוא אסרה, והוא שרי לה?

ובא אדם וטען שהתקדשה לו, נאמן. ולא חשיב כ"דבר שבערוה", כיון שאינו אלא מברר את המציאות. ואם כן הכא נמי האב נאמן אפילו לאחר זמן כמו עד אחד, שהרי בכל מקום שנאמן עד אחד אפילו קרוב נאמן.

והקשה רעק"א — אם כן אמאי בעינן לדין "הפה שאסר", תיפוק ליה שנאמן כמו עד אחד? ותירץ — שמכיון שנראה כמכחיש דבריו הראשונים, הוי כעד אחד בהכחשה שאינו נאמן, אלמלי דין "הפה שאסר", שעל ידו יכול לפרש את דבריו הראשונים באופן זה.

אמנם במשנתנו כשאמרה "אשת איש הייתי וגרושה אני" אינה נאמנת אלא כשאמרה "וגרושה אני" בתוך כדי דיבור, אבל לאחר כדי דיבור אינה נאמנת, מכיון שכבר התקבלה עדותה הראשונה.

86. הקשו התוספות — למה לי קרא שנאמן האב לאסור את בתו, הרי בידו לקדשה, וכל דבר שבידו נאמן עליו?

ותירצו — שבנידון דידן לא חשיב כל כך "בידו", כיון שאינו יכול לכוף אף אדם לקדשה,

על עצמו איסור, ונאמר שסבר רבי עקיבא אייגר שנאמנותו של האדם אינה מכח ה"הגדת עדות" שאמר, אלא שאם יוצא מדבריו לאיסור נאמן, ואם כן הכא הרי לא יוצא מדבריה איסור כיון שאומרת מיד שגרושה היא.

85. וכתבו התוספות — שדבר ברור הוא שאם אמר בעלמא — "את בתי נתתי לאיש הזה", נאמן אף בלא דין "הפה שאסר", כיון שאינו אלא מפרש את דיבורו הראשון.

והכא איירי כשבא חתנו לפניו, ואמר האב — "את בתי נתתי", ושתק. ואז נראה מתוך דבריו שאין זה האיש העומד בפנינו, ואחר כך הוסיף ואמר "הזה", שבכחאי גוונא, נראה שסותר את דבריו הראשונים. ואלמלי דין "הפה שאסר", אינו נאמן לפרש את דבריו הראשונים בצורה זו.

ומבואר מדברי התוספות, שנאמן אפילו לאחר זמן לתקן את דיבורו על יד "הפה שאסר". וכתב הגאון רבי עקיבא אייגר, שהמקור לדעת התוספות הוא בדברי הגמרא במסכת קידושין, לגבי אשה שנתקדשה ואין ידוע למי,

דתני ר' יונה: נאמר בפרשת מוציא שם רע — "את בתי נתתי לאיש הזה", ודרשינן: "לאיש הזה" דוקא, ולא ליבם. כלומר: שאין הבעל מתחייב מלקות ומאה כסף כדין מוציא שם רע רק כאשר הוא האדם שנתנה לו האשה, אבל אם מת הבעל הראשון בלא בנים, ויבמה אחיו, ואחר כך הוציא שם רע על נישואי אחיו הראשון, אינו מתחייב משום מוציא שם רע.

תנו רבנן בברייתא: האשה שאמרה — "אשת איש אני". וחזרה ואמרה אפילו לאחר זמן — "פנויה אני" — נאמנת.

ומעשה נמו, באשה אחת גדולה [חשובה] שבנוסף לכך היתה גם גדולה בנוי, וקפצו עליה בני אדם לקדשה, ואמרה להם — "מקודשת אני".

תנו רבנן בברייתא: האשה שאמרה — "אשת איש אני". וחזרה ואמרה אפילו לאחר זמן — "פנויה אני" — נאמנת.

לימים, עמדה וקידשה את עצמה.

ומקשינן: אמאי נאמנת, והא "שוויה לנפשה חתיכה דאיסורא"⁽⁸⁷⁾?

אמרו לה חכמים: מה ראית לעשות בך, והלא שוית אנפשך חתיכה דאיסורא כשאמרת "מקודשת אני", והיאך הלכת וקידשת את עצמך?

ומשינינן: אמר רבא בר רב הונא: הא דתני שנאמנת איירי כגון שנתנה אמתלא [טעם] לדבריה, להסביר אמאי חזרה בה. כמו שיבואר בהמשך הגמרא⁽⁸⁸⁾.

אמרה להם: בתחלה, שבאו עלי אנשים שאינם מהוגנים, אמרתי — "מקודשת אני".

87. ואין להקשות, שתהא נאמנת משום ש"הפה שאסר הוא הפה שהתיר", כיון שכאשר סותרת את דיבורה הראשון, כמו בנידון דידן שחזרה בה ואמרה "פנויה אני", לא שייך דין "הפה שאסר". על פי דברי הרא"ה.

88. ומבואר שמועילה אמתלא היכן שנאמנותה היא מצד "שויה אנפשא חתיכה דאיסורא".

ויש להסתפק, היכא שנאמן מדין "עד אחד נאמן באיסורים", האם גם בזה תועיל אמתלא לחזור מעדותו.

וב"ש"ב שמעתתא" הביא את דעת חכמי פרוכניצא, שאב שאמר שקידש את בתו אינו נאמן לחזור אפילו על ידי אמתלא.

והקשה עליהם — הרי בהמשך הגמרא מובא שאשה שאמרה "טמאה אני", יכולה לחזור בה

ושמא לא ימצא מי שיקדשנה, ולכן קא משמע לן קרא שבכל אופן נאמן לאוסרה.

והסתפקו התוספות — האם ה"קא משמע לן" בפסוק הוא שאין צריך שיהיה בידו, ובכל גווני נאמן לאוסרו, ואם כן אפילו בוגרת שאין בידו לקדשה יהיה נאמן לומר "קידשתיה כשהייתה קטנה", ולאוסרה.

או דלמא — שקא משמע לן, שאף על פי שכאן אין הדבר כל כך בידו, בכל אופן חשיב כ"בידו". ואם כן בוגרת שאינו בידו כלל, אינו נאמן לאוסרה.

אמנם ברש"י ובריטב"א משמע שהכא נאמן לאוסרה כיון שבידו לקדשה, ודבר זה גופא השמיענו הפסוק. ואם כן ודאי שבבוגרת שאינה בידו אינו נאמן לאוסרה.

אמתלא לדבריה, מהו? האם נאמנת להתיר את עצמה על ידי אמתלא⁽⁸⁹⁾?

אמר ליה רב לשמואל: אף בזו אם נתנה אמתלא לדבריה נאמנת⁽⁹⁰⁾.

כב-ב

תנא מיניה ארבעים זימנין [חזר שמואל על דברי רב ארבעים פעם], ואפילו הכי, לא עבד שמואל עובדא בנפשיה, כשבאה אליו אשתו, ואמרה — טמאה אני, ואחר כך אמרה — טהורה אני, ונתנה אמתלא לדבריה,⁽⁹¹⁾ לא סמך שמואל על האמתלא להתירה.

עבשיו, שבאו עלי אנשים מהוגנים, עמדתי וקדשתי את עצמי. ומכאן ראייה נוספת שנאמנת לחזור בה על ידי אמתלא.

וזו הלכה, שבאה לפנינו אשה שחזרה בה על ידי אמתלא, והעלה נדון זה רב אחא שר הכירה לפני חכמים באושא, ואמרו: שאם נתנה אמתלא לדבריה נאמנת.

עוד דנה הגמרא בדיני אמתלא:

בעא מיניה שמואל מרב: האשה שאמרה טמאה אני, וחזרה ואמרה טהורה אני, ונתנה

90. וכתב הרא"ה — שאם אמרה התקדשתי לפלוני וחזרה בה, לא מהני אמתלא כיון שחבה לאחרים, וכן נפסק להלכה.

ומבואר בפתחי תשובה (אבן העזר מז' ס"ק ג') שהחוב הוא כמה שכעת צריך לתת לה שוב את כסף הקידושין, ואינה נאמנת אף לענין להתירה לעולם כיון שאי אפשר לחלק בין הממון לאיסור.

ודייק מכאן הקצות החושן — שלדעת הרא"ה בממון לעולם לא מועילה אמתלא, כיון שתמיד הוא חב לאחרים על ידי חזרתו.

ונחלקו הפוסקים, בגוונא שחוזרת בה תוך כדי דיבור, האם יכולה גם לחוב לאחרים, יש אומרים שבכהאי גוונא יכולה גם לחוב לאחרים, כיון שעוקרת את הגדתה הראשונה. ויש אומרים שאינה חוזרת, כיון שאין כאן דין של הגדת עדות, אלא רק גילוי מלתא בעלמא, ובזה לא מועילה חזרה תוך כדי דיבור היכן שחבה לאחרים.

91. בירושלמי מובא — שאמרה לו — אתמול לא היה לי כח ולכן אמרתי טמאה אני, אבל היום יש בי כח.

והקשה השיטה מקובצת — והלא אין זו

על ידי אמתלא, ושם הרי נאמנת מדין "עד אחד נאמן באיסורים"?

ותירץ — דהתם נמי אינה נאמנת מדין "עד אחד", כיון שיש כנגדה חזקת טהרה, ועד אחד אינו נאמן להעיד נגד "איתחזק", ולכן כל נאמנותה היא מדין "שויה אנפשא", ואכן בזה מועילה אמתלא.

89. ובאר הר"ן שמספקא לן האם כיון שבידה לטבול דלמא לא סמכינן על האמתלא, או לא.

אמנם יש מן הראשונים שפרשו שמספקא לן האם צריכה לתת אמתלא לדבריה או לא, כיון שאיסור נידה קל יותר מאיסור אשת איש, ולכן לא החמירו בו להצריכה אמתלא.

ולכאורה נידון זה תלוי בגדר הנאמנות שמועילה כנגדה אמתלא, אי אמרינן שאמתלא מועילה אף נגד נאמנות גמורה כגון נאמנות של עד אחד, אם כן אין זה חומרא אלא נאמנות מעיקר הדין. ובזה אין סברא לחלק בין נידה לשאר איסורים.

אך אי נאמר שאמתלא לא מועילה אלא נגד "שויה אנפשא", בזה אולי יש לחלק בחומרת האיסורים.